

Vihreiden yhdenvertaisuusohjelma

Hyväksytty valtuuskunnassa 7.3.2010

HUOM: Tälle versiolle ei ole vielä tehty kielenhuoltoa.

Sisällysluettelo

Esipuhe: Kuvittele.....	1
Johdanto: Yhdenvertaisuus on vapautta.....	2
Kaikki erilaisia, kaikki samanarvoisia.....	4
Sukupuoli ja sen ilmaisu.....	4
Seksuaalinen suuntautuminen.....	5
Luokka.....	6
Vammaisuus, terveys, ruumis ja ikä.....	7
Etninen tausta, kieli ja kulttuuri.....	8
Vakaumus ja elämäntapa.....	9
Moniperusteinen syrjintä.....	10
Yhdenvertaisuus kautta yhteiskunnan.....	10
Päätöksenteko ja osallistuminen.....	10
Kasvatus ja koulutus.....	11
Työelämä.....	11
Palvelut ja asevelvollisuus.....	12
Sosiaaliturva ja verotus.....	13
Julkinen tila.....	13
Media ja tietoyhteiskunta.....	14
Lähisuhteet ja väkivalta.....	14
Kehitysyhteistyö.....	15
Toimenpiteet: kohti täyttä yhdenvertaisuutta.....	15
Päätöksenteko ja osallistuminen.....	15
Lainsäädäntö ja viranomaistoiminta.....	16
Kasvatus ja koulutus.....	16
Työelämä ja perhe.....	17
Hyvinvointiyhteiskunta ja palvelut.....	17
Media ja tietoyhteiskunta.....	18
Lähisuhteet ja väkivalta.....	18
Maahanmuutto ja kehitysyhteistyö.....	18

Esipuhe: Kuvittele

Kuvittele maailma, jossa yhdenvertaisuus on toteutunut. Miltä se näyttäisi?

Ihmiset kohtaisivat toisensa ihmisinä, ei stereotyyppinä tai karikatyyreinä. Jokainen voisi hengittää vapaammin. Yhdenvertaisessa maailmassa olisi vähemmän ahdistusta ja masennusta, itsemurhia ja väkivaltaa, alistamista ja syrjäytymistä.

Tällainen maailma on tavoittelemisen arvoinen. Yhdenvertaisuusohjelmassa Vihreät esittää arvion maailman tiellä olevista esteistä ja tukun keinoja raivata niitä.

Ohjelmassa on haettu uudenlaisia tapoja lähestyä aihetta. Yhdenvertaisuutta ei haluta nähdä vain

- kielteisen kautta syrjinnän puutteena, vaan myös myönteisenä, vapauttavana tilana
- kapeasti vähemmistöjä koskevana, vaan kaikkia – myös enemmistöjä – hyödyttävänä
- suvaitsevaisuutena erilaisuutta kohtaan, vaan myös ihmisten ainutkertaisuuden hyväksyntänä
- hyväntekeväisyytenä heikkoja kohtaan, vaan myös ihmisten voimaannuttamisena olemaan oma itsensä

Monia yhdenvertaisuuteen liittyviä kysymyksiä on käsitelty Vihreiden muissa ohjelmissa. Esimerkiksi talousjärjestelmää tarkastellaan elinkeinopoliittisessa ohjelmassa ja hyvinvointiyhteiskuntaa mm. koulutuspoliittisessa ohjelmassa sekä terveystieteellisissä linjauksissa. Eri ryhmien kannalta teemaa on lähestytty myös mm. ikääntymispoliittisessa ohjelmassa, maahanmuuttopolitiikkaa linjaavissa papereissa ja vammaispoliittisissa tavoitteissa.

Tämä ohjelma rakentuu neljästä osiosta. Ensimmäisessä johdatellaan yhdenvertaisuuteen ja tarkastellaan syrjintää yleisesti. Toisessa käsitellään piirteitä ja ryhmiä, joiden perusteella ihmisiä kohdellaan epäyhdenvertaisesti. Kolmannessa samaa kenttää lähestytään ristikkäisestä suunnasta: yhteiskunnan ja kulttuurin eri lohkojen kautta. Ohjelman päättää lista toimenpide-ehdotuksista.

Tällä ohjelmalla Vihreät haluaa tehdä maailmaa, jossa yhdenvertaisuus voi toteutua.

Johdanto: Yhdenvertaisuus on vapautta

Kaikki ihmiset ovat samanarvoisia. Näin sanovat perustuslaki, direktiivit ja kansainväliset sopimukset. Näin kertovat useat uskonnot ja maailmankatsomukset sekä monien omatunto.

Yhdenvertaisuuden tiellä on kuitenkin paljon esteitä. Ihmisiä asetetaan eriarvoiseen asemaan niin luokan, seksuaalisuuden, syntyperän, iän, sukupuolen kuin vaikkapa vakaumuksen perusteella. Ongelmat voivat ilmetä loukkaavana puheena kaduilla tai televisiossa, syrjintänä lainsäädännössä tai viranomaistoiminnassa, epäasiallisena kohteluna työpaikoilla tai kouluissa, häirintänä tai jopa avoimena väkivaltana.

Ihminen voi olla moninkertaisesti syrjitty, ensin yhden ja sitten toisen piirteen takia. Tuplasyrjityksi voi joutua myös ensin vähemmistöön kuulumisen takia ja sitten vähemmistönä toisen vähemmistön sisällä. Esimerkiksi vammaisen romani, ikääntynyt maahanmuuttaja, lihava homo tai köyhä suomenruotsalainen voi kohdata haasteita kaksin verroin. Mihinkään ryhmään kuulumisen ei kuitenkaan tee ihmisestä automaattisesti sorrettua – eikä etenkään sortajaa.

Paljon on kyse omista asenteistamme. Miten kohtaamme toisen ihmisen, miten työskentelemme voittaaksemme ennakkoluulomme. Tästä kaikilla on osaltaan vastuu.

Yhteiskunnalliset ja kulttuuriset rakenteet ja käytännöt vaikuttavat kuitenkin ratkaisevasti olemisen ehtoihin. Ympäristö jättää jälkensä. Yhdenvertaisuus edellyttää merkittäviä rakenteellisia muutoksia ja yhteiskunnallisia päätöksiä. Syrjinnän poistamista ei voi säilyttää vain yksilöiden harteille.

Erilaisuuden voi nähdä voimavarana. Omasta ainutlaatuisuudesta saa identiteetin rakennuspuita. Mieheydestä ja naiseudesta, kuuroudesta ja hyvästä kuulosta, saamelaisuudesta ja savolaisuudesta tai vaikka bi- ja heteroseksuaalisuudesta voi pyrkiä tekemään vahvuuden. Tai sitten pitää

minuudelle arvokkaina ihan muita tekijöitä.

Jokainen ihminen on moninainen. Ihmisiä ei voi pelkistää yksittäisiin ominaisuuksiin eikä ymmärtää vain ryhmien edustajina. Esimerkiksi jokainen homo on paljon muutakin kuin pelkkä seksuaalisen suuntautumisensa.

Samoin käsite ”maahanmuuttaja” kätkee taakseen valtavan kirjon. Ruotsista työn perässä muuttaneella insinöörinäisellä voi olla vähemmän yhteistä lukutaidottoman somalinaisen kuin syntyjään suomalaisen insinöörimiehen kanssa. Sama voi koskea korkeakoulutettua kaupunkilaissomalia ja hänen kouluttamatonta maalaisserkkuaan.

Kaikki kuuluvat johonkin vähemmistöön. Kieli- ja seksuaalivähemmistöt, vammaiset, uussuomalaiset, mielenterveyskuntoutujat sekä ikääntyneet kattavat yksin miljoonia suomalaisia. Miehetkin ovat niukassa vähemmistössä.

Yhdenvertaisessa maailmassa mies voi vapaasti jäädä kotiin lapsen kanssa, hakeutua hoitoalalle tai itkeä avoimesti ilman, että sitä koetaan oudoksi, saatikka huonoksi. Keski-ikäinen voi vapaasti opiskella tai päättää olla hankkimatta lapsia ilman kummeksuntaa tai painostusta. Hetero voi vapaasti nauttia koko seksuaalisuudestaan ilman kapeita malleja, leimaantumisen pelkoa tai häpeää. Yhdenvertaisuus ei ole silti vain vähemmistöjen tai suoranaista syrjintää kokeneiden etu, vaan siitä hyötyvät kaikki.

Yhdenvertaisuus merkitsee vapautta olla oma itsensä, johonkin ryhmään kuulumatta tai piirteeseen identifioitumatta. Se tarkoittaa kuitenkin myös oikeutta kuulua ryhmään ja jakaa identiteetti muiden kanssa, oli kyse sitten alkuperäiskansan kulttuurista tai vaikkapa aatteellisesta yhteisöstä.

Yhdenvertaisuus ei ole vain syrjinnän puutetta. Se vapauttaa taustojen ja ominaisuuksien kahleista. Se muuttaa rakenteita luomaan mahdollisuuksia. Se auttaa voimaantumaa ja näkemään ainutkertaisuuden vahvuutena.

Laatikko: Yhdenvertaisuus laeissa ja kansainvälisissä sopimuksissa

Ihmisten yhdenvertaisen kohtelun vaatimus ja syrjinnän kieltäminen on kirjattu niin Suomen lakeihin kuin kansainvälisiin sopimuksiinkin. Perustuslain 6 §:n mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Yhdenvertaisuudesta on säädetty erikseen yhdenvertaisuuslaissa, jossa syrjinnällä tarkoitetaan

- 1) sitä, että jotakuta kohdellaan epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta kohdellaan, on kohdeltu tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa (välitön syrjintä);
- 2) sitä, että näennäisesti puolueeton säännös, peruste tai käytäntö saattaa jonkun erityisen epäedulliseen asemaan muihin vertailun kohteena oleviin nähden, paitsi jos säännöksellä, perusteella tai käytännöllä on hyväksyttävä tavoite ja tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia (välillinen syrjintä);
- 3) henkilön tai ihmisryhmän arvon ja koskemattomuuden tarkoituksellista tai tosiasiallista loukkaamista siten, että luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai hyökkäävä ilmapiiri (häirintä);
- 4) ohjetta tai käskyä syrjiä.

Yhdenvertaisuuslaki edellyttää, että viranomaisten tulee edistää yhdenvertaisuutta tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti sekä vakiinnuttaa hallinto- ja toimintatavat, joilla varmistetaan

yhdenvertaisuuden edistäminen valmistelussa ja päätöksenteossa. Viranomaisten tulee erityisesti muuttaa niitä olosuhteita, jotka estävät yhdenvertaisuuden toteutumista.

Yhdenvertaisuuden toteutumista valvoo Suomessa kaksi valtuutettua. Sukupuolten tasa-arvoa seuraa tasa-arvovaltuutettu ja etnistä syrjintää ja ulkomaalaisten asemaa vähemmistövaltuutettu.

EU:ssa yhdenvertaisuuteen ohjaavat useat direktiivit. Periaate on kirjattu myös EU:n perusoikeuskirjaan ja Euroopan ihmisoikeussopimukseen.

Lisäksi Suomi on sitoutunut yhdenvertaisuuden edistämiseen kansainvälisissä sopimuksissa. Esimerkiksi YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa todetaan: ”Jokainen on oikeutettu kaikkiin tässä julistuksessa esitettyihin oikeuksiin ja vapauksiin, ilman minkäänlaista rotuun, väriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun tekijään perustuvaa erotusta.”

Kaikki erilaisia, kaikki samanarvoisia

Sukupuoli ja sen ilmaisu

Sukupuolten tasa-arvossa on saavutettu merkittäviä edistysaskelia. Esimerkiksi naisten osuus johtopaikoilla on kasvanut ja kuva hyväksyttävästä mieheydestä monipuolistunut.

Sukupuoli tai sen ilmaisu rajoittaa kuitenkin edelleen monien yhdenvertaisuutta. Tasa-arvon haasteet ovat myös muuttuneet ja monipuolistuneet. Yhä useammin on huomattu monien miesten joutuvan heikompaan asemaan sukupuolensa takia.

Eri sukupuolet joutuvat nykypäivän Suomessa syrjityiksi eri tilanteissa ja eri tavoin. Siksi miesten valtapiiri yhtäällä ja naisten valtapiiri toisaalla vallitsevat yhtä aikaa. Yhteiskunnassa tulee pyrkiä ratkomaan kaikkien sukupuolten tasa-arvo-ongelmia.

Poliittinen ja taloudellinen valta on perinteisesti keskittynyt erityisesti miehille. Vaikka naiset ovat korkeammin koulutettuja ja hyvin edustettuja lähiesimiesasemissa, on johtajista ja ylimmistä virkahenkilöistä naisia vasta vajaa kolmannes. Kansanedustajista naisia on 40 prosenttia, kaupunginjohtajista 11 prosenttia ja päivälehtien päätoimittajista vain 3 prosenttia. Kaikista pörssiyhtiöistä vain puolessa on edes yksi nainen hallituksessa, ja suurimpien pörssiyhtiöiden hallitusten jäsenistä naisia on 15 prosenttia.

Kokoaikatyössä naisen euro on 80 senttiä. Palkkaeroa selittävät erityisesti miesten ja naisten sijoittuminen eri ammatteihin ja toimialoille sekä erot työajoissa. Nuoret ja varhaiskeski-ikäiset naiset ovat tuplasti niin usein määräaikaisessa työsuhteessa kuin miehet. Vanhemmuuden kustannusten painottuminen naisten työnantajille kannustaa palkkaamaan naisia ensisijaisesti määräaikaisiin työsuhteisiin.

Toisilla alueilla taas miehet ovat heikommassa asemassa. Pojat menestyvät kouluissa keskimäärin tyttöjä huonommin, eikä koulujärjestelmä onnistu estämään joidenkin poikien syrjäytymistä. Miehet jäävät vähemmistöön myös korkeakoulutuksessa. Asevelvollisuus on pakollinen vain miehille, mutta vapaaehtoinen naisille. Julkisella sektorilla sosiaali- ja terveydenhuollon johtajista alle

viidennes ja kulttuurilaitostenkin johtajista vain noin neljännes on miehiä. Miesten eliniän odote on Suomessa keskimäärin seitsemän vuotta alhaisempi kuin naisten.

Raju sukupuolittuminen vinouttaa päätöksentekoa. Esimerkiksi kun Elinkeinoelämän valtuuskunta pyysi noin viideltäkymmeneltä talous- ja teknologia-alan asiantuntijalta lausuntoa, joukkoon valittiin vain miehiä. Vastaavasti sosiaali- ja terveystieteiden tasa-arvotyöryhmän kaikki työntekijät ovat naisia.

Tasa-arvotyötä riittää perheissä. Naiset jäävät miehiä useammin kotiin hoitamaan lapsia ja tekevät suuren osan kotitöistä. Isyysvapaan pitää kyllä 3/4 miehistä, mutta vanhempainvapaalle jää enää viisi prosenttia. Kotihoidon tuella lapsiaan hoitavista miehiä on kuutisen prosenttia. Erotilanteissa ja huoltajuuskiistoissa taas isillä on usein vaikeuksia saada puolustettua asiaansa.

Väkivaltakin saa sukupuolittuneita muotoja. Enemmistö lähisuhdeväkivallan uhreista on naisia. Kuva on kuitenkin moniulotteinen. Väkivaltaa harjoittavat eri sukupuoliin kuuluvat ihmiset niin miehiä, naisia kuin lapsiakin kohtaan, ja arviot esiintyvyydestä vaihtelevat tutkimuksesta ja tarkastelutavasta riippuen. Esimerkiksi nuorten keskinäisen seurusteluväkivallan uhreista enemmistö on poikia.

Seksuaalista ja sukupuolista häirintää kohdistuu kaikkiin sukupuoliin, mutta erityisesti naisiin. Häirintä voi olla alatyylisiä vihjailua, halventavaa puhetta tai fyysisen koskemattomuuden loukkaamista. Poliisin tietoon tulevat raiskaukset kohdistuvat yli 99-prosenttisesti naisiin ja tyttöihin. Sen sijaan katuväkivallassa uhreiksi joutuvat keskimääräistä useammin miehet.

Kaikkeen väkivaltaan pitää puuttua määrätietoisesti riippumatta uhrin tai tekijän sukupuolesta, mutta väkivallan torjunta voi vaatia sukupuolittain ja ikäryhmittäin suunnattuja erityistoimia. Ihmisryhmien leimaaminen ei sen sijaan auta.

Jäykät sukupuoliroolit haittaavat kaikkia. Perinteinen miehen rooli lisää esimerkiksi tapaturma- ja työuupumisriskiä, kun taas perinteinen naisen rooli painottaa perhettä ja ulkonäköä heikentäen mahdollisuuksia menestyä töissä ja yhteiskunnassa.

Tiukka jako kahteen sukupuoleen ei kuvaa todellisuutta onnistuneesti. Sukupuoli asettuu tavallaan janelle: naiseus ja mieheys ovat moninaisia. Trans- ja intersukupuoliset voivat kokea kuuluvansa eri sukupuoleen tai tuntea valinnan miehen ja naisen välillä vieraaksi. Transvestiitit taas haluavat ilmaista sukupuoltaan totutusta poikkeavalla tavalla kuten mies pukeutumalla naiseksi. Sukupuolivähemmistöihin kohdistuu sukupuoli-identiteetin tai sen ilmaisun takia edelleen paljon ennakkoluuloja ja syrjintää.

Seksuaalinen suuntautuminen

Seksuaalivähemmistöihin kuuluvien homojen, lesbojen ja biseksuaalien asema on parantunut asenteiden ja lainsäädännön kehittymisen ansiosta. Parisuhdelaki antoi samaa sukupuolta oleville pareille oikeuden virallistaa suhde ja laki sisäisestä adoptiosta mahdollisuuden adoptoida puolison lapsi.

Rekisteröidyssä parisuhteessa ei kuitenkaan ole kaikkia samoja oikeuksia eikä velvollisuuksia kuin avioliitossa. Esimerkiksi pari ei voi adoptoida lasta yhdessä eikä sillä ole automaattisesti oikeutta yhteiseen sukunimeen. Suurin ero on symbolinen: samaa sukupuolta olevat parit asetetaan laissa eriarvoiseen asemaan.

Seksuaalivähemmistöihin kuuluvista ihmisistä noin neljäsosa on kokenut syrjintää työelämässä. Sosiaali- ja terveystalvelujen käyttäjinä vähemmistöjä ei aina oteta riittävästi huomioon. Koulujen opetusmateriaali perustuu usein hetero-oletukselle, eikä seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuus tule opetuksessa kunnolla esiin. Viranomaisten tietämys seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudesta on heikkoa, eikä syrjintään puuttuminen kuulu erityisesti minkään viranomaisen vastuulle.

Syrjivät asenteet purkautuvat pahimmillaan häirintänä ja väkivaltana. Vuonna 2008 poliisille tehtiin 23 rikosilmoitusta, joissa teon syynä pääteltiin olleen uhrin kuuluminen seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Useimmiten kyse oli pahoinpitelystä tai loukkauksista. Valtaosa viharikoksista jäänee kuitenkin raportoimatta, koska poliisi ei tunnista vihaelementtiä tai uhrin eivät uskalla ilmoittaa rikosta.

Luokka

Yksi ihmisiä eniten eriarvoistava tekijä on luokka. Köyhän ihmisen mahdollisuudet osallistua yhteiskuntaan, edetä elämässä ja voida hyvin ovat usein heikot kuin hyvätuloisilla. Rajoittavaa ei ole vain absoluuttinen, vaan myös suhteellinen köyhyys: se, että pärjää selvästi heikommin kuin ihmiset ympärillä keskimäärin.

Osattomuudesta on vaarassa tulla itseään vahvistava kierre. Heikosti pärjäävä ei välttämättä osaa tai jaksa vaatia itselle kuuluvia oikeuksia, koulutusta tai elää terveellisesti. Köyhyys ja matala koulutustaso lisäävät selvästi sairastamisen riskiä. Näin köyhän voi olla vaikea päästä köyhyydestään. Huono-osaisuus uhkaa myös periytyä: köyhän perheen lapsella on kaksinkertainen riski olla aikuisenakin köyhä. Syrjäytymisen riskitekijät ovat usein tunnistettavissa jo lapsuudessa.

1990-luvun laman jälkeen suomalaisten tuloerot ovat kasvaneet teollisuusmaiden nopeinta tahtia. Tulonjaon epätasaisuutta kuvaava Gini-indeksi kasvoi vuosina 1995–2008 Suomessa lähes kolmanneksella. Pienituloisten osuus väestöstä on kasvanut vuodesta 1990 kahdella kolmanneksella.

Lapsiperheköyhyys on kymmenessä vuodessa peräti 2,5-kertaistunut. Lähes neljännes yhden vanhemman perheistä saa toimeentulotukea.

Paisuvat tuloerot uhkaavat sysätä osan väestöstä syrjään ja heikentää yhteenkuuluvaisuuden tunnetta. Kansan jakautuminen voi ilmetä suvaitsemattomuutena erilaisuutta kohtaan. Jos näköalattomuus ja epäluottamus kasvavat, sen hinta yhteiskunnalle on kova.

Suomi ei ole kova luokkayhteiskunta – ainakaan vielä. Silti duunarin lapsesta tulee keskimääräistä harvemmin maisteri ja työttömän lapsesta muita todennäköisemmin työtön.

Kohtuupalkkainen ja mielekäs työ ei välttämättä takaa hyvää asemaa, jos työhön liittyy jatkuva epävarmuus. Määräaikaisissa työsuhteissa työskentelevä tai yrittäjäksi pakotettu voi joutua harkitsemaan tarkkaan lapsen hankkimista, koulutusvapaata tai vaikka yhteiskunnallista osallistumista. Tilapäistön oikeudet myös sosiaaliturvaan ovat heikot kuin jatkuvissa työsuhteissa olevien. Työttömyyskassan, velkaneuvonnan tai Kelan monen kuukauden jono on kohtalokas ihmiselle, jolla ei ole oikeutta toimeentulotukeen.

Vaikeimmassa asemassa ovat ne, joille eri ongelmat kasaantuvat. Vain peruskoulun käyneistä noin

puolet kokee terveytensä hyväksi, kun korkeakoulutetuista näin katsoo yli kaksi kolmasosaa. Pääkaupunkiseudun vastaanottoyksiköiden asunnottomista yhdeksällä kymmenestä arvioidaan olevan päihde- tai mielenterveysongelma. Usein ongelmiinsa apua hakevia ihmisiä kuitenkin pompotetaan luukulta toiselle, eikä välttämättä kukaan huolehdi riittävästi kokonaisuudesta.

Syrjäytyminen uhkaa erityisesti yksin eläviä ja heikosti koulutettuja miehiä. Nuoret miehet ovat suurin ryhmä sekä rikosten uhreissa että tekijöissä, ja he kärsivät keskimääräistä useammin tapaturmista ja onnettomuuksista. Alkoholin ja muiden huumeiden suurkäyttö on yksi eniten syrjäytymiselle altistavia tekijöitä.

Vammaisuus, terveys, ruumis ja ikä

Lainsäädäntö on Suomessa muuttunut vammaisten itsenäistä elämää tukevaan suuntaan. Vammaisia ihmisiä ei enää pidetä vain toiminnan kohteina, vaan myös aktiivisina toimijoina. Usein suurimpana ongelmana on lain puutteellinen valvonta. Ihmiset eivät myöskään aina tiedä oikeuksistaan.

Kehitysvammaisten laitosasuminen on Suomessa tarpeettoman yleistä. Suljettujen seinien sisällä käytetään eristämistä ja muita pakkotoimia riittämättömin perustein. Tämä on yksi suurimmista syistä siihen, ettei Suomen lainsäädäntö vastaa YK:n vammaisten oikeuksien sopimusta.

Vaikeavammaisten subjektiivinen oikeus henkilökohtaiseen avustajaan oli erinomainen uudistus. Harva vammaisen ihminen on kuitenkaan hyödyntänyt mahdollisuutta mm. siksi, että kunnat ovat tiedottaneet uudesta laista heikosti. Moni pelkää myös avustajan työnantajana toimimisen vastuuta.

Vammaisten ihmisten koulutustaso ja työllisyys on keskimääräistä heikompi. Monilla työnantajilla on kielteisiä asenteita – esimerkiksi pelätään työkyvyttömyyseläkettä, joka koituu viimeisen työnantajan maksettavaksi. Osittain tämän takia vammaiset ihmiset ovat keskimääräistä useammin myös köyhiä. Valtaosa vammaisista haluaisi ainakin osa-aikaisia palkkatöitä.

Esteet ovat toisinaan hyvin konkreettisia. Portaat ja kynnykset estävät liikkumisen rollaattorilla tai pyörätuolilla, lukulaite ei tunnista huonosti suunniteltuja viranomaisten www-sivuja tai luentosalissa ei voi käyttää kuulolaitetta. Dysfaatikon tai autistin voi olla vaikea tulla ymmärretyksi, eikä lukihäiriöinen välttämättä ymmärrä viranomaistekstejä.

Monet vammaisten ihmisten kohtaamat ongelmat ovat tuttuja myös vakavasti sairaille ja sairaudesta toipuville. Ratkaisuksi ei riitä vain sairauden hoitaminen, vaan tarvitaan yhtäläisiä mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntaan. Esimerkiksi sairaalan vuodepotilaana on voitava oman voinnin mukaan osallistua verkkokeskusteluihin ja kainalosauvojen kanssa täytyy päästä helposti kirjastoon. Allergisten ja yliherkkien yhteiskunnalliseen pärjäämiseen on kiinnitettävä huomiota, koska myös heitä voi uhata syrjäytyminen. Syrjiviä asenteita kohdistuu myös esimerkiksi hiv-positiivisiin työelämässä ja palveluissa.

Erityisen vaikeaa voi olla mielenterveysongelmaisilla. Mielenterveysongelmiin liittyy vahva leima, eikä mielenterveys- ja päihdepalveluita usein rahoiteta yhtä hyvin kuin fyysiseen terveyteen liittyviä palveluita. Kaksoisdiagnoosin saaneet ihmiset, joilla on sekä mielenterveys- että päihdeongelmia, voivat tippahtaa palveluiden väliin. Työelämän kovuus ja suorituskeskeisyys heijastuu stressiin, työuupumukseen ja masennukseen.

Ihmisiä voidaan kohdella huonosti, jos ulkonäkö tai ruumis ei täytä kulttuurissa sille asetettuja vaatimuksia. Esimerkiksi lihavuuden tai lyhyyden takia voi edetä uralla hitaammin, saada

heikompaa palvelua ja kohdata vaikeuksia sosiaalisissa suhteissa. Kohtuuttomat ulkonäköpaineet on yhdistetty syömishäiriöihin ja mielenterveysongelmiin. Osa samoista ongelmista voi koskea myös muulla tavoin ruumiiltaan odotuksista poikkeavia kuten selvästi alipainoisia tai lyhytkasvuisia.

Sekä nuorilla että ikääntyneillä voi olla vaikeuksia työllistyä, ja molemmat ikäryhmät ovat aliedustettuja poliittisessa päätöksenteossa. Toisaalta myös keski-ikäisiin voidaan liittää ennakkoluuloja, jotka asettavat heidät eriarvoiseen asemaan.

Yli 65-vuotiaita on Suomessa pian jo miljoona. Ikääntyneet ovat monimuotoinen ryhmä, johon kuuluu sekä runsaasti tukea tarvitsevia että hyvin toimintakykyisiä, sekä köyhiä että varakkaita ihmisiä. Ikääntyneitä koskevista yleistyksistä ja ennakkoluuloista on pyrittävä eroon. Ikääntymisessä tulee nähdä myös sen monet myönteiset puolet.

Köyhyysriski koskettaa erityisesti ikääntyneitä naisia. Naiset elävät keskimäärin miehiä pidempään ja jäävät siksi usein yksin puolison kuoltua. Heikoimmalla ovat naiset, joille työeläkettä on kertynyt vähän tai ei ollenkaan. Yli 65-vuotiaista naisista köyhyysrajan alapuolella elää lähes viidennes ja yli 75-vuotiaista jo lähes kolmannes. Osalle ikääntyneistä hyvän elämän edellytys on mahdollisuus saada terveys- ja hoivapalveluita arjen tueksi.

Etninen tausta, kieli ja kulttuuri

Ihmisiä tulisi kohdella yhdenvertaisesti etnisestä taustasta, ihonväristä tai kulttuurisesta ryhmästä riippumatta. Lisäksi perusoikeudet kuuluvat myös muille kuin Suomen kansalaisille. Käytännössä syrjintää esiintyy kuitenkin paljon etnisesti, ”rodullisesti” tai kulttuurisesti toisenlaisia kohtaan.

Uussuomalaisten määrä kasvaa tasaisesti. Vuonna 2008 Suomessa asui lähes 220 000 ulkomailla syntynyttä henkilöä, ja vuoden aikana maahan muutti runsaat 10 000 ulkomaisten kansalaista. Turvapaikkaa vuonna 2009 haki liki 6 000 henkilöä, joista alle neljännes sai myönteisen päätöksen. Kiintiöpakolaisia otetaan maahan vuosittain 750. Lisäksi monilla Suomessa syntyneillä toinen tai molemmat vanhemmista ovat peräisin ulkomailta.

Suomessa asuvien ulkomaalaisten ja uussuomalaisten ryhmä on hyvin kirjava. Siihen kuuluvat kiintiöpakolaiset ja turvapaikanhakijat, jotka pakenevat vainoa ja hätää usein köyhistä maista. Mukana ovat kuitenkin myös puolison, opiskelun tai töiden perässä useimmiten toisista EU-maista muuttavat ihmiset. Ulkomaalaistaustaisten ihmisten haasteet vaihtelevat paljon riippuen pitkälle siitä, kuinka lähellä he ovat kantaväestöä kulttuurisesti, kielellisesti ja ulkonäöltään.

Uussuomalaisten on usein vaikea työllistyä. Maahanmuuttajien työttömyys on yli kaksinkertainen muuhun väestöön verrattuna, vaikka heidän työkykynsä on keskimääräisiä työttömiä parempi.

Työttömyyden taustalla on puutteita koulutuksessa ja kielitaidossa, mutta myös suoranaista syrjintää. Vierasperäiseltä kuulostava työnhakija kutsutaan vähemmän todennäköisesti haastatteluun, ja kielitaitovaatimukset saattavat olla ylivoimaisia suhteessa tarpeeseen. Uussuomalaisilla voi olla myös vaikeuksia asunnon tai palveluiden saamisessa. Heikoimmassa asemassa ovat lukutaidottomat, paperittomat ja puoliosastaan täysin riippuvaiset maahanmuuttajat.

Tiukka linja ulkomaalaisten kohtelussa voi johtaa yksittäistapauksissa kohtuuttomiin tilanteisiin. Esimerkiksi juuri aikuistunut turvapaikanhakija ei välttämättä saa perheen yhdistämisen kautta maahan vanhempiaan tai maahanmuuttaja samaa sukupuolta olevaa puolisoa. Maasta voidaan myös karkottaa turvapaikanhakija, joka on jo oppinut kielen, saanut työpaikan ja löytänyt ystäviä.

Rasistinen häirintä ja väkivalta uhkaa erityisesti sellaisia uussuomalaisia, jotka poikkeavat ulkonäöltään selvästi kantaväestöstä. Esimerkiksi somaleista lähes puolet oli viime vuosikymmenen alussa kokenut vuoden aikana väkivaltaa tai sen uhkaa.

Kansallisiin vähemmistöihin kuuluvat romanit ja saamelaiset. Saamelaisten maa- ja metsätalouden kysymys on edelleen ratkaisematta, mikä aiheuttaa epävarmuutta ja tulehduttaa henkilösuhteita. Romaneilla suurimpia haasteita on koulutuksessa, sillä romanilasten ja -nuorten koulunkäyntiä ei perheissä ja kunnissa aina tueta riittävästi. Romanit kohtaavat paikoin ennakkoluuloja, jotka vaikeuttavat esimerkiksi työn ja asunnon saantia.

Kielivähemmistöistä suurimpia ovat ruotsia (n. 290 000 henkilöä), venäjää (n. 50 000) ja viroa (n. 22 000) äidinkielenään puhuvat. Kielivähemmistöihin luetaan myös viittomakieliset.

Ruotsinkielisten haasteena on usein julkisten palvelujen ja viranomaisavun saaminen äidinkielellä. Samoin suomenkielisten voi olla vaikea saada palveluita äidinkielellään ruotsinkielisellä alueella. Pienemmille kieliryhmille ongelmia voivat olla tulkkauksen niukkuus ja vaikeus saada riittävä kielikoulutusta. Saamen kieliä voi nykyään uhata jopa häviäminen. Omankielisen median vähäisyys esimerkiksi romaneilla ja venäjänkielisillä vaikeuttaa oman kulttuurin ja kielen ylläpitoa.

Vakaumus ja elämäntapa

Vapautta päättää omasta maailmankatsomuksesta pidetään yhtenä perusoikeutena. Eri uskonnollisten ja muiden maailmankatsomusten pitäisi lähtökohtaisesti olla samanarvoisessa asemassa. Kuitenkin Suomessa valtiolla on erityissuhde kahteen uskonnolliseen yhdyskuntaan, evankelis-luterilaiseen ja ortodoksisen kirkkoon.

Usein erityisasema ilmenee harmittoman oloisissa asioissa kuten ehtoollisviinin verottomuudessa ja Yleisradion velvollisuutena lähettää hartausohjelmia. Osa ongelmista on kuitenkin periaatteellisia kuten kirkkojen rooli perustuslaissa.

Jotkin uskonnolliset yhteisöt voivat painostaa jäseniään tai uskosta luopuneita sopimattomalla tavalla. Uskonnollisen lisäksi poliittisen ja ideologisen vakaumuksen tulisi olla vapaasti päätettävissä. Silti puoluekanta saattaa joissakin kunnissa vaikuttaa työntekijöiden valintaan. Työhönotossa voidaan myös syrjiä hakijoita poikkeavan ulkonäön tai tyylin perusteella, vaikka työssä ei näillä tekijöillä olisi olennaista merkitystä.

Lainsäädännössä aviopareille on varattu monia erityisoikeuksia ja -velvollisuuksia. Vain aviopari voi adoptoida yhdessä lapsen ja valita yhteisen sukunimen ilman oikeusprosessia. Viranomaiset kohtelevat samaa sukupuolta olevia avopareja kirjavasti. Epäselvyyksiä on ollut esimerkiksi asumistuen, päivähoitomaksujen ja elatustuen määrittämisessä.

Etävanhemmat eivät ole oikeutettuja moniin etuuksiin tai vapaisiin, vaikka lapsi käytännössä asuisi suuren osan ajastaan heidän luonaan. Myös samassa taloudessa asuvat uusperheiden lapset voivat olla keskenään epätasa-arvoisessa asemassa riippuen siitä, missä taloudessa he ovat kirjoilla.

Asuinpaikka vaikuttaa elämisen edellytyksiin monin tavoin. Tulot, koulutus, terveys ja turvallisuus jakautuvat alueiden ja kuntien välillä epätasaisesti. Pienituloisten osuus ikääntyneistä on maaseutumaisissa kunnissa kaksi kertaa niin suuri kuin kaupungeissa. Elinajanodote voi vaihdella maakunnasta riippuen jopa kolmella-neljällä vuodella. Henkirikosten määrässä on maakuntien välillä jopa viisinkertaisia eroja. Myös satsaukset hyvinvointipalveluihin ja palveluiden laatu

vaihtelevat kunnittain merkittävästi.

Suvaitsevaisuutta ei voi käyttää savuverhona suvaitsemattomuudelle. Uskonnollinen ja poliittinen fundamentalismi syrjii usein monia ihmisryhmiä. Huomiota on kiinnitettävä syrjiviin asenteisiin, ei leimattava kokonaista uskontoa tai ryhmää. Ihminen voi olla esimerkiksi muslimi tai isänmaallinen ilman, että hän kannattaa syrjintää maahanmuuttajia tai eronneita naisia kohtaan.

Moniperusteinen syrjintä

Moniperusteiseksi kutsutaan syrjintää, joka kohdistuu ihmiseen useiden syiden yhdistelmänä. Esimerkiksi keski-ikäinen perheetön työuupunut mies voi kohdata syrjintää työelämässä ikänsä, perheettömyytensä, terveydentilansa ja myös sukupuolensa perusteella. Siinä missä naisen euro on Suomessa noin 80 senttiä, maahanmuuttajanaisen euro on vain 20 senttiä.

Usean tekijän summa voi pahentaa syrjintää tai laukaista sen. Moniperusteista syrjintää esiintyy myös ryhmien sisällä: homoseksuaalinen mormoni saattaa kohdata syrjintää uskonnollisessa yhteisössä seksuaalisen suuntautumisen ja seksuaalivähemmistössä uskonnollisen vakaumuksen takia. Moniperusteiseen syrjintään on puututtava. Silloin on tärkeää hahmottaa kunkin ihmisen kokonaistilanne ja ottaa huomioon kaikki tekijät, joihin syrjintä kohdistuu.

Yhdenvertaisuus kautta yhteiskunnan

Päätöksenteko ja osallistuminen

Yhdenvertaisessa yhteiskunnassa kaikilla on mahdollisuus osallistua päätöksentekoon ja suurin osa myös käyttää tuota mahdollisuutta hyväkseen. Käytännössä ihanteeseen on matkaa.

Vaaleissa menestyvät usein ehdokkaat, joilla on varaa käyttää kampanjointiin merkittäviä summia. Toisaalta laiskimmin äänestävät huono-osaiset. Eduskunta on koostumukseltaan kansaa miehisempi, keski-ikäisempi, paremmin toimentuleva, terveempi ja valkoisempi. Kunnallisella tasolla kiintiöt ovat parantaneet tasa-arvoa, mutta valtuustojen ja hallitusten johtopaikat ovat edelleen voittopuolisesti miesten hallussa.

Pienissä vaalipiireissä suuri osa äänistä menee nykyään hukkaan, mikä vääristää vaalitulosta. Ulkomailla asuvien äänestysmahdollisuuksia heikentävät pitkät etäisyydet harvoille äänestyspaikoille. Osa äänestyspaikoista on esteellisiä.

Demokratia ei ole valmis, vaan sitä pitää aktiivisesti kehittää yhdenvertaisuuden turvaamiseksi. Puolueiden ja ehdokkaiden vaalikampanjoiden kuluille on asetettava katto, yksittäisten lahjoitusten kattoja on tiukennettava ja vaalilakia uudistettava niin, että yhtäläinen äänioikeus toteutuu koko Suomessa.

Kasvatusta aktiiviseen kansalaisuuteen tarvitaan niin varhaiskasvatuksessa, peruskoulussa, toisen asteen kouluissa, aikuiskoulutuksessa kuin maahanmuuttajien kotouttamisessakin. Päiväkodeissa lasten tulee voida osallistua päiväkodin ohjelman suunnitteluun ja leikkittelien valintaan, palvelutaloissa asukkailla tulee olla sananvaltaa ruokalistoissa ja harrastustoiminnassa. Lasten ja nuorten osallistumista yhteiskunnalliseen päätöksentekoon tulee parantaa ja kuulemisjärjestelmiä

kehittää. Käyttäjädemokratiaa on edellytettävä myös esimerkiksi ostopalvelusopimuksissa ja palveluiden laadun arvioinnissa.

Kansalaisjärjestöillä on tärkeä rooli paitsi keskustelun osapuolina, myös suoraan esimerkiksi palvelujen ja vapaaehtoistyön tekijöinä. Kansalaisyhteiskuntaa on vahvistettava ja järjestöjen toimintamahdollisuudet turvattava tasapuolisesti, avoimesti ja läpinäkyvästi.

Kasvatus ja koulutus

Kasvaminen yhdenvertaisuuteen alkaa perheissä, päiväkodeissa ja kouluissa. Kasvatuksessa tulee rohkaista lapsia ja nuoria oman identiteetin rakentamiseen. Kaikilla pitää olla mahdollisuus kehittää sekä "miehisiksi" että "naisellisiksi" kuviteltuja ominaisuuksia.

Koulujen opetussuunnitelmissa tulee kiinnittää enemmän huomiota aktiiviseen syrjinnän torjumiseen, monimuotoisuuden kunnioittamiseen, empatian, tunteiden hallinnan ja sosiaalisten taitojen opettamiseen. Näin voidaan ennalta ehkäistä syrjintää ja edistää monimuotoisuuden kunnioittamista. Kiusaamisen vastaisessa työssä pitää korostaa kaikkien, myös poikien, oikeutta fyysiseen koskemattomuuteen. Opettajien koulutuksessa tulee painottaa yhdenvertaisuusnäkökulmaa. Opettajia tulee myös auttaa tunnistamaan oppilaiden erilaiset tarpeet ja tyylit oppimisessa.

Oppimateriaalin tulee heijastella ihmisten todellista kirjoa: päiväkodin sadussa prinsessa voi saada prinsessan ja koulukirjan perheissä voi olla monenlaisia jäseniä. Kaikessa opetuksessa tulee ottaa huomioon seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuus.

Maahanmuuttajalasten syrjäytymisriski on suuri silloin, kun he eivät kouluun mennessä osaa opetuskieltä kunnolla. Siksi kielen opetukseen on satsattava. Romanilasten koulutietä helpottaisivat lasten saaminen esikouluun ja romanikielen opetuksen vahvistaminen. Maahanmuuttaja- ja romanitaustaisia opettajia ja koulunkäyntiavustajia tarvitaan lisää. Erityistä tukea tarvitsevat lapset tulee myös ottaa huomioon ryhmien mitoituksessa myös käytännössä.

Valinnaisaineissa koululaiset päätyvät helposti perinteisten sukupuoliroolien mukaisiin ratkaisuihin – esimerkiksi tytöt tekstiili- ja pojat teknisiin käsitöihin. Sukupuolittuminen jatkuu vahvasti koulutuspaikkojen valinnassa. Hoiva-aloille hakeutuvista valtaosa on edelleen naisia ja vastaavasti teknis-luonnontieteellisille aloille hakee enemmän miehiä.

Korkeakoulutus kuitenkin naisistuu. Korkeakoulututkinnon suorittaneista naisia oli vuonna 2008 jo 2/3. Lehtoreista, assistenteista ja tuntiopettajista yli puolet on jo naisia, mutta professoreista vasta neljännes.

Koulutuksen jyrkkää sukupuolijakoa on pyrittävä murtamaan ja koulutuseroja tasaamaan. Käsitöiden opetuksen pitää olla yhtäläistä kaikille ja koululaisia tulee aktiivisesti rohkaista sukupuolen kannalta epätyypillisiin valintoihin. Oppilaille on tarjottava kannustavia esimerkkejä ja mahdollisuus tutustua ammatteihin. Myös vähemmistösukupuolelle varattuja kiintiöitä – esimerkiksi neljännes aloituspakoista – tulee harkita joillakin aloilla.

Työelämä

Koulutuksesta alkanut sukupuolittuminen jatkuu työelämässä. Jakautuminen naisten ja miesten aloihin on Suomessa Euroopan neljänneksi jyrkinä. Esimerkiksi vuonna 2008 naisia oli

työntekijöistä teollisuudessa 30 ja rakentamisessa 7 prosenttia, mutta terveys- ja sosiaalipalveluissa yli neljä viidesosaa. Sukupuolittuminen näkyy myös toimialojen sisällä niin, että miehet ja naiset toimivat eri ammateissa ja tehtävissä – miehet naisia useammin hyvin palkatuissa ja johtotehtävissä.

Työmarkkinoiden sukupuolittuminen aiheuttaa monenlaisia ongelmia. Jako naisten ja miesten aloihin ja töihin tuottaa sukupuolten välisiä palkkaeroja. Esimerkiksi sairaanhoitajat tienaa huomattavasti vähemmän kuin samanpituisen koulutuksen saaneet lvi-insinöörit. Tasa-arvovaltuutetulle tulleiden valitusten mukaan naiset joutuvat melko usein kokemaan syrjintää miesvaltaisissa ja miehet taas naisvaltaisissa organisaatioissa.

Palveluissa ja viranomaistoiminnassa ei ole asiakkaiden sekä päätöksenteossa kansalaisten kannalta hyvä, jos jonkin sukupuolen näkökulma jää vaille edustusta. Esimerkiksi päiväkodeissa, sosiaalityössä ja mediassa tulisi olla eri sukupuolten edustajia mahdollisimman tasaisesti.

Naisten etenemistä uralla hankaloittavat monet tekijät. Vanhemmuuden kustannusten pelossa työnantajat välttelevät nuorten naisten palkkaamista pysyviin työsuhteisiin. Esimerkiksi 25–34-vuotiailla naisilla työsuhteista määräaikaisia on lähes 30 prosenttia. Vanhempainvapaat kasautuvat naisille, ja kotihoidon tuki saa usein juuri äidit jäämään lasten kanssa kotiin. Naiset eivät myöskään välttämättä hae johtotehtäviin ja vaadi palkankorotuksia riittävän ponnekkaasti.

Sukupuolieroja työelämässä tuottavat rakenteet on purettava. Vanhemmuuden kustannukset on jaettava tasan kaikkien työnantajien kesken. Vanhempainvapaissa on siirryttävä malliin, jossa molemmille vanhemmille on varattu kummallekin kuusi kuukautta ja loput kuusi kuukautta vanhemmat voivat jakaa parhaaksi katsomallaan tavalla. Myös hoitovapaan ja kotihoidontuen jyvittämistä vastaavalla tavalla tulee selvittää.

Vähemmistöihin kuuluvien työllistyminen on usein vaikeaa. Työelämä saattaa olla liian vaativaa mielenterveyskuntoutujille, työpaikat ovat esteellisiä tai työnantajilla on ennakkoluuloja maahanmuuttajia kohtaan. Työnantajia tulee kannustaa valtavirrasta poikkeavien ihmisten palkkaamiseen. Työelämä tarvitsee myös vapaaehtoisuuteen perustuvia joustoja, jotka helpottaisivat esimerkiksi pienten lasten vanhempien, vajaakuntoisten tai ikääntyneiden työssäkäyntiä.

Palvelut ja asevelvollisuus

Julkiset hyvinvointipalvelut ovat yhdenvertaisuuden perusta. Palveluiden mitoituksessa, kohdentamisessa ja laadussa tulee turvata erityisesti heikoimpien ja helposti syrjäytyvien ihmisten asema ja varhainen tuki.

Mielenterveyspalveluissa tulee ottaa huomioon erityisesti tukea tarvitsevat lapset ja kaksoisdiagnoosin saaneet asiakkaat. Avohoitoon ja lyhytoitoon sairaalassa tulee lisätä voimavaroja. Hoitoa tarvitaan myös perheille.

Yhdenvertaisuuden tulee näkyä myös viranomaistoiminnassa kuten lastensuojelun ja poliisin ratkaisuisissa. Ketään ei tule suosia sukupuolen tai muun syyn perusteella. Viranomaisia tulee kouluttaa tunnistamaan moniperusteinen syrjintä ja ottamaan huomioon kunkin asiakkaan kokonaistilanne.

Sekä julkisissa että yksityisissä palveluissa käyttäjiä tulee kohdella yhdenvertaisesti ja yksilöllisten tarpeiden mukaan. Esimerkiksi sukupuoleen perustuva hinnoittelu tai etnisten ryhmien syrjintä asiakkaina ei ole hyväksyttävää.

Nykymuotoinen asevelvollisuus syrjii miehiä. Konkreettisia ongelmia aiheutuu mm. pääsykokeisiin osallistumisen ja opintojen aloittamisen yhteensovittamisesta palveluksen kanssa sekä yksinhuoltajille lasten huollossa. Opiskelija-asunnon menettäminen palveluksen ajaksi, ja kertausharjoitukset hankaloittavat töiden tekoa.

Asevelvollisuus tulee järjestää sukupuolineutraalisti. Suomen tulee luopua yleisestä asevelvollisuudesta ja siirtyä valikoivaan asevelvollisuuteen. Aseellisen palveluksen suorittaneita ei tule suosia esimerkiksi koulutuksessa tai työnhaussa.

Sosiaaliturva ja verotus

Sosiaalinen eriarvoisuus ja syrjäytyminen ovat merkittävimpiä uhkia yhdenvertaisuudelle. Työllisyyspolitiikalla, tulonsiirroilla ja verotuksella on tasattava tuloeroja ja vähennettävä köyhyyttä. Eriarvoistumisen pysäyttämiseen on pyrittävä myös mm. koulutus- ja terveyspolitiikassa.

Sosiaaliturvaa on kehitettävä joustavampaan, vähemmän byrokraattiseen ja paremmin työhön kannustavaan suuntaan. Minimietuudet on yhdistettävä ja toimeentulotuen perusosa siirrettävä Kelalle. Tukien ei pääsääntöisesti tule riippua puolison tuloista. Minimietuuksien tasoa tulee myös asteittain korottaa, jotta ihmiset eivät joudu niin usein turvautumaan toimeentulotukeen.

Verotusta on uudistettava niin, ettei jo varsin pienistä työtuloista tarvitse usein maksaa enemmän veroa kuin suurista pääomatuloista. Pääomaveron tasoa voidaan nostaa ja osinkojen verotusta laajentaa. Toisaalta pienimpien työtulojen verotusta tulee edelleen laskea ja kunnallisveron perusvähennystä korottaa valtiontalouden sallimissa rajoissa.

Pitemmällä aikavälillä sosiaaliturvassa tulee siirtyä kaikille yhtäläiseen perustuloon. Perustulo poistaisi byrokratia- ja kannustinloukkuja, mikä estäisi ihmisten tippumista sosiaaliturvaverkon aukoista ja kannustaisi vastaanottamaan töitä.

Julkinen tila

Esteetön ympäristö helpottaisi pyörätuolilla kulkevien ja lastenvaunuja työntävien arkea. Väestön ikääntyessä yhä useampi käyttää rollaattoria tai joutuu kulkemaan varoen. Kenen tahansa toimintaedellytykset voivat myös muuttua äkillisesti sairauden tai tapaturman takia.

Luentosalit, linja-autot ja työpaikkaruokalojen verkkosivut on alusta pitäen suunniteltava niin, että niitä voi käyttää jokainen. Silloin parannetaan kaikkien mahdollisuuksia kouluttautumiseen, työelämään ja ystävyyssuhteisiin. Esteettömyydestä hyötyvät kaikki.

Julkisen tilan kaupallistuminen ja pornoistuminen luovat osaltaan erityisesti nuorille kohtuuttomia ulkonäköpaineita ja tarpeita mukautua massaan. Julkisessa tilassa tulee olla mahdollisuus myös epäkaupalliseen oleskeluun ja rauhaan jatkuvalta aistiärsyketulvalta.

Vaikka Suomessa on toistaiseksi vältytty slummeilta, myös täällä asuinalueet ovat eriytyneet sosiaalisesti. Kehityksestä uhkaa tulla itseään vahvistava: keskiluokka pakenee huonomaineisilta alueilta eikä köyhillä ole varaa asua hinnoiltaan kallistuvilla alueilla.

Huono-osaisuuden keskittymiseen tulee vastata asuntopolitiikalla ja kaavoituksella. Kaikille

asuinalueille on suunniteltava erilaisia asumismuotoja: vuokra- ja omistusasumista, sosiaalisesti tuettua ja yksityistä rakentamista. Eri asumismuotoja voidaan sekoittaa myös yksittäisten rakennusten sisällä. Alueen asukkaille on suunniteltava luonteivia kohtaamispaikkoja.

Media ja tietoyhteiskunta

Monia ihmisryhmiä toiseutetaan mediassa. Esimerkiksi naiset, vammaiset, lihavat ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvat ovat mediakuvastossa aliedustettuina. Usein marginaaliin työnnettyjen ryhmien edustajia esitetään myös valtavirrasta poikkeavasti: harvemmin pääosissa, menestyvinä tai romanttisissa tilanteissa.

Sananvapauteen kuuluu täysi oikeus julkaista myös sellaisia kuvauksia, jotka eivät ole poliittisesti korrekteja – kunhan ei ylitetä sitä rajaa, joka tekee viestinnästä kiihottamista kansanryhmää vastaan. Mediakuvastoa voi kuitenkin yrittää tasapainottaa eri keinoin. Koulutuksella ja tiedotuksella voidaan purkaa syrjiviä asenteita, vahvistaa kriittistä medialukutaitoa ja luoda tilaa moninaisuudelle. Kulttuurituotannon rahoituksella voidaan tukea sallivuutta edistäviä kuvauksia.

Syrjintää mainonnassa vahtii Keskuskauppakamarin alainen mainonnan eettinen neuvosto. Se ei kuitenkaan voi vaatia vetämään mainosta pois eikä määrätä rangaistuksia. Syrjiviin mainoksiin ja vihaa ihmisryhmiä kohtaan lietsovaan aineistoon on syytä puuttua nykyistä tarmokkaammin. Koska alan omavalvonta ei näytä toimivan riittävän hyvin, tulee harkita mainonnan julkista valvontaa tasa-arvo- ja vähemmistövaltuutettujen toimistoissa.

Vihapuhe on yleistynyt erityisesti verkkokeskusteluissa. Internetissä pätevät kuitenkin käytännössä samat lait ja perussäännöt kuin muuallakin julkisessa keskustelussa. Ylläpitäjien tulee pyynnöstä puuttua kiihottamiseen kansanryhmää vastaan. Poliisin nettivihjepalvelujen käyttöä on helpotettava ja vihjeiden käsittelyyn on turvattava riittävät voimavarat.

Palveluita ja hallintoa siirretään aktiivisesti verkkoon, mikä usein parantaa niiden saatavuutta ja madaltaa kustannuksia. Samalla on kuitenkin varmistettava, että esimerkiksi iäkkäillä ja vammaisilla on mahdollisuus osallistua tietoyhteiskuntaan. Syrjäseutujen asukkaille on turvattava riittävän nopea ja luotettava verkkoyhteydet. Julkisella kirjastoverkolla on tärkeä rooli kaikkien tietoyhteiskunnan toteuttamisessa.

Lähisuhteet ja väkivalta

Väkivallan ehkäisyn ja torjunnan tulee perustua luotettavaan ja ajantasaiseen tutkimustietoon. Sukupuolen lisäksi pitää työn suunnittelemisessa kiinnittää huomiota päihteiden käytön, sosiaalisten tekijöiden ja iän vaikutukseen.

Apua tarvitsevat niin lähisuhdeväkivallan uhrin, tekijät kuin sitä näkevät lapsetkin. Tukipalveluissa on otettava huomioon erityisryhmät, kuten maahanmuuttajat, vammaiset ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt. Poliiseja, sairaanhoitajia, opettajia ja sosiaalityöntekijöitä on koulutettava tunnistamaan lähisuhdeväkivalta ja puuttumaan siihen varhaisessa vaiheessa. Myös moniammatillista viranomaisyhteistyötä on lisättävä.

Viharikoksia on vasta hiljattain alettu tilastoida kattavasti. Seuranta tulee kehittää ja viranomaisia kouluttaa tunnistamaan paremmin rikokset, joissa motiivina on viha ihmisryhmää kohtaan. Ryhmiin kohdistuva viha tulee kirjata lainsäädäntöön myös selvänä rangaistusten koventamisperusteena. Kynnystä viharikosten ilmoittamiseen tulee madaltaa esimerkiksi verkkopalvelulla ja uhreille tulee

järjestää apua.

Lähisuhdeväkivallan uhrin tarvitsevat tukea. Turvakotiverkkoa tulee laajentaa alueellisesti kattavaksi. Erityisen vaikeita tilanteita varten on perustettava salainen turvakoti. Lähisuhdeväkivaltaa kokeneille miehille on tarjottava mieserityisiä palveluita.

Kehitysyhteistyö

Monissa kehitysmaissa suurin yhdenvertaisuusongelma on köyhyys. Siksi köyhyyden poistamiseen tähtäävä kehitysyhteistyö lähtökohtaisesti tukee yhdenvertaisuutta. Suomen on pikimmiten täytettävä lupaus kehitysyhteistyömäärärahojen nostamisesta 0,7 prosenttiin bruttokansantuotteesta. Samalla kansainvälisen kaupan ja talouden rakenteita on muutettava oikeudenmukaisemmiksi.

Osa ihmisryhmistä on erityisen vaikeassa asemassa. Naisten osuudeksi maailman köyhistä ja lukutaidottomista on arvioitu yli 2/3. Vammaiset ja alkuperäiskansojen ihmiset jäävät usein marginaaliin. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä syrjitään yleisesti. Esimerkiksi kaikissa Suomen kahdenvälisen kehitysyhteistyön kohdemaissa Afrikassa homoudesta voi saada vuosia vankeutta tai passituksen työleireille.

Kehitysyhteistyössä tulee painottaa kussakin tilanteessa haavoittuvia ihmisryhmiä. Ihmisoikeuksien ja yhdenvertaisuuden kunnioitusta kumppanimaisissa tulee aktiivisesti edistää. Jos maa johdonmukaisesti kieltäytyy kunnioittamasta kansalaistensa perusoikeuksia ja kansalaisjärjestöjen toimintavapautta, voi tuki olla perusteltua vetää kokonaan pois.

Toimenpiteet: kohti täyttä yhdenvertaisuutta

Yhdenvertaisuus vaatii jatkuvaa edistämistä ja huolenpitoa. Näillä runsaalla 80 toimenpiteellä pääsee hyvään alkuun.

Päätöksenteko ja osallistuminen

1. vaalikampanjoiden kuluille tulee asettaa katto ja yksittäisten lahjoitusten kattoja tiukentaa
2. vaalilakia tulee uudistaa niin, että yhtäläinen äänioikeus toteutuu koko Suomessa
3. politiikassa aliedustettuja ryhmiä tulee kannustaa poliittiseen osallistumiseen kampanjoilla ja koulutuksella
4. käyttäjädemokratiaa tulee soveltaa niin päiväkodeissa, kouluissa kuin palvelutaloissakin
5. puolueilta tulee edellyttää puoluetuen vastineeksi yhdenvertaisuussuunnitelmia, joissa ne esittelevät toimet yhdenvertaisuuden edistämiseksi puolueen sisällä
6. kunnanvaltuustojen ja -hallitusten sekä lauta- ja johtokuntien puheenjohtajille tulee asettaa 30 prosentin sukupuolikiintiöt
7. joka kunnassa pitää vastuuttaa jokin toimielin vastaamaan tasa-arvon edistämisestä
8. 30 prosentin sukupuolikiintiöt tulee ottaa käyttöön niiden yhtiöiden hallituksissa, joissa valtiolla tai kunnilla on enemmistö äänivallasta
9. päätösten sukupuolivaikutusten arviointia eri sukupuolten näkökulmasta eli suvausta tulee edistää sekä valtakunnallisesti että kunnissa
10. naistoiminnan tuen lisäksi osa puoluetuesta tulee varata puolueiden sisäiseen ja ulkoiseen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyöhön
11. lakia naistoimintaan määrätystä puoluetuesta on tulkittava niin, että sitä voi saada myös

- naisjärjestö, joka ei edellytä jäseniltään tiettyä sukupuolta
12. vähemmistösukupuoliin kuuluvien osallistumista tasa-arvo-organisaatioissa tulee edistää
 13. kuntien tulee perustaa vanhusneuvostot tai -lautakunnat kanavoimaan päätöksentekoon ikäihmisten näkemyksiä
 14. lasten parlamenteille ja nuorisovaltuustoille tulee antaa todellisia osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia lapsia ja nuoria koskevissa asioissa
 15. bruttokansantuotteen rinnalle tulee kehittää ja ottaa käyttöön kehityksen mittareita, jotka paremmin kuvaavat kestävästä kehitystä ja ottavat kattavammin huomioon muun kuin rahallisen talouden

Lainsäädäntö ja viranomaistoiminta

1. tasa-arvo- ja vähemmistövaltuutettujen toimistojen työ tulee laajentaa kattamaan kaikki syrjintäperusteet ja sille tulee turvata riittävä rahoitus
2. tasa-arvovaltuutetun toimiston resursseja tulee lisätä merkittävästi, jotta valtuutettu voi aktiivisemmin valvoa tasa-arvolain noudattamista
3. yhdenvertaisuuslakia tulee muuttaa niin, että kaikkien syrjintäperusteiden suoja on yhtä vahva
4. valtion ja kuntien viranomaisten on lisättävä aktiivista yhdenvertaisuuden edistämistyötä nimeämällä yhdenvertaisuudesta vastaavia virkahenkilöitä
5. tasa-arvopolitiikkaa tulee täsmentää niin, että tavoitteeksi asetetaan selvästi sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen
6. viranomaisille tulee tarjota koulutusta, jolla pyritään purkamaan sukupuoleen liittyviä ennakkoluuloja ja avaamaan syrjinnän mekanismeja
7. lapsiperheiden palveluissa, esim. neuvolatoiminnassa, varhaiskasvatuksessa, perhekuntoutuksessa ja perheasiain sovittelussa tulee kiinnittää erityistä huomiota isien osallisuuden ja vanhemmuuden vahvistamiseen
8. yhdenvertaisuuden toteutumista viranomaistoiminnassa tulee selvittää
9. avioliittolaki tulee muuttaa sukupuolineutraaliksi niin, että myös samaa sukupuolta olevat parit voivat mennä naimisiin ja saada samat oikeudet ja velvollisuudet kuin avioparit nykyään
10. uskontoihin kuuluvia ja muita maailmankatsomuksia tunnustavia tulee kohdella yhdenvertaisesti, mikä tarkoittaa kahden kirkon erityisasemasta luopumista
11. Suomen tulee ratifioida ja panna toimeen yhdenvertaisuutta turvaavat kansainväliset sopimukset kuten YK:n vammaisten oikeuksien sopimus ja alkuperäiskansasopimus sekä edistää sopimusten ratifiointia myös kansainvälisillä areenoilla
12. rakennusten esteettömyyttä koskevaa lainsäädäntöä tulee tarkentaa

Kasvatus ja koulutus

1. kaikkiin kouluihin kaikilla asteilla tulee laatia toiminnalliset yhdenvertaisuussuunnitelmat oppilaita ja henkilöstöä osallistaen
2. koulujen yhdenvertaisuussuunnitelmat tulee toimittaa Opetushallitukselle kirjattavaksi ja arvioitavaksi
3. päiväkotien ja koulujen henkilökunnan koulutuksessa tulee painottaa yhdenvertaisuuden edistämistä, sukupuolensensitiivisyyttä ja erilaisten lasten tarpeiden tunnistamista
4. kouluissa tulee purkaa oppilaiden jakautumista sukupuolittain esimerkiksi yhteisellä käsityöopetuksella ja alakoulun yhteisillä liikuntaryhmillä
5. opinto-ohjauksella tulee kannustaa oppilaita itselleen sopiviin, myös epätyypillisiin koulutusvalintoihin ja opiskelutapoihin
6. selvästi vähemmistöön jäävän sukupuolen asemaa tulee edistää kampanjoilla ja harkitsemalla kiintiötä sisäänotossa

7. kouluissa tulee auttaa purkamaan kohtuuttomia ulkonäköpaineita ja auttaa lapsia ja nuoria hyväksymään itsensä sellaisina kuin ovat
8. koulujen opetussuunnitelmissa tulee edellyttää mallia yhdenvertaisuuden edistämisestä, syrjinnän torjumisesta ja kiusaamiseen puuttumisesta
9. kiusaamisen vastaisessa työssä tulee puuttua syrjintään, ottaa erikseen huomioon seksualisoitunut ja sukupuolittunut kiusaaminen sekä korostaa kaikkien oikeutta fyysiseen koskemattomuuteen
10. tutkimusta sukupuolesta ja yhdenvertaisuudesta kouluissa tulee lisätä
11. kutsuprofessoreja tulee poikkeustapauksia lukuun ottamatta välttää hakijoiden yhdenvertaisen kohtelun takaamiseksi
12. nykyinen uskonnon opetus tulee korvata opetuksella, joka esittelee eri uskontoja ja maailmankatsomuksia monipuolisesti
13. opetusmateriaalin tulee heijastella ihmisten kirjoja
14. seksuaalikasvatuksen tulee ottaa huomioon erilaiset ihmiset, erityisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt
15. erityistä tukea tarvitsevat lapset tulee ottaa huomioon opetusryhmien mitoituksessa
16. erityisluokalle siirtämisen tulee aidosti perustua yksilölliseen arviointiin
17. maahanmuuttajalasten kielen opetusta tulee lisätä
18. vähemmistötaustaisia opettajia ja koulunkäyntiavustajia tulee rekrytoida lisää
19. jokaisen päiväkotilaisen ja koululaisen tulee saada vakaumuksensa mukainen, täysipainoinen ateria
20. lukiot ja korkeakoulut tulee velvoittaa mahdollistamaan nimetön tenttiminen opiskelijanumerolla

Työelämä ja perhe

1. tasa-arvosuunnitelmien tekemättä jättämisestä tulee asettaa sanktiot
2. tasa-arvosuunnitelmissa on otettava huomioon sukupuolen moninaisuus ja sukupuolivähemmistöt
3. pätkätyöläisten ja yrittäjien sosiaaliturvaa tulee parantaa
4. vanhemmuuden kustannukset tulee jakaa tasan kaikkien työnantajien kesken
5. vanhempainvapaissa tulee siirtyä malliin, jossa molemmille vanhemmille on varattu kummallekin kuusi kuukautta ja loput kuusi kuukautta vanhemmat voivat jakaa parhaaksi katsomallaan tavalla
6. myös hoitovapaan ja kotihoidontuen jyvittämistä vastaavalla tavalla tulee selvittää
7. yrityksiä tulee tukea yhdenvertaisuuden huomioon ottamisessa henkilöstöpolitiikassa ja johtamiskoulutuksessa
8. vapaaehtoisia joustavan työskentelyn mahdollisuuksia tulee lisätä ja nykyisten joustojen saatavuus yhdenvertaisesti tulee turvata
9. ammattiliitoille tulee myöntää kanneoikeus tapauksissa, joissa epäillään palkkasyrjintää sukupuolen perusteella
10. vuokratyöntekijälle tulee taata samantasoiset etuudet kuin vuokratyövoimaa käyttävässä yrityksessä
11. vain miehille pakollinen asevelvollisuus tulee korvata sukupuolineutraalilla mallilla
12. synnyttävän naisen naispuoliselle puolisolalle tulee säätää oikeus isyysvapaan kaltaiseen vapaaseen.

Hyvinvointiyhteiskunta ja palvelut

1. verotusta tulee kehittää tulo- ja varallisuuseroja tasaavaan ja köyhyyttä vähentävään suuntaan

2. sosiaaliturvassa tulee vaiheittain siirtyä kaikille yhtäläiseen perustuloon, joka korvaa minimietuudet ja turvaa perustoimeentulon
3. yksinhuoltajan lapsilisäkorotusta tulee nostaa ja sairaan lapsen hoitotukeen tulee saada yksinhuoltajalisä
4. terveyspolitiikassa kärkitavoitteeksi tulee asettaa ihmisten terveyserojen kaventaminen
5. vammaisten oikeudesta avustajaan ja avustajan palkkaamisen edellyttämistä toimista tulee tiedottaa aktiivisesti
6. laitoshoidossa olevalla pitää olla oikeus vaihtaa kotipaikkakuntaa
7. työpaikkojen tasa-arvosuunnitelmissa tulee tarkastella myös asiakkaiden tasa-arvoa
8. verenluovutuksen rajoituksissa tulee siirtyä käytökseen perustuvaan riskiluokitukseen, ei syrjiä mitään yksittäisiä ihmisryhmiä
9. kaavoituksessa tulee aktiivisesti edistää esteettömyyttä
10. kaavoituksen ja asuntopolitiikan tulee tähdätä monimuotoisten asuinalueiden syntymiseen ja välttää ghettoutumista

Media ja tietoyhteiskunta

1. media-alan koulutuksessa ja kulttuurialan rahoituksessa tulee rohkaista syrjivien kuvausten tunnistamiseen ja yhdenvertaisuuden edistämiseen
2. syrjivään mainontaan ja vihaa ihmisryhmiä kohtaan lietsovaan aineistoon tulee puuttua nykyistä määrätietoisemmin sekä harkita mainonnan julkista valvontaa tasa-arvo- ja vähemmistövaltuutettujen toimistoissa
3. kaikkien mahdollisuudet osallistua tietoyhteiskuntaan tulee turvata koulutuksella ja varmistamalla riittävät laajakaistayhteydet myös syrjäseuduille
4. kattavan ja tasokkaan kirjastoverkon resurssit tulee turvata osana kaikkien tietoyhteiskunnan toteuttamista

Lähisuhteet ja väkivalta

1. lähisuhdeväkivallan torjumiseen tulee luoda pysyvä, poikkihallinnollinen toimintaohjelma
2. väkivallan ennaltaehkäisyssä tulee painottaa kuhunkin kohderyhmään sopivaa asennekasvatusta
3. turvakoti- ja tukipalveluverkkoa tulee laajentaa alueellisesti kattavaksi ja rahoitus tulee turvata
4. erityisen vaikeita tapauksia varten tulee perustaa salainen turvakoti
5. lähisuhdeväkivaltaa kokeneille miehille tulee tarjota mieserityisiä palveluita
6. viranomaisia tulee kouluttaa tunnistamaan viharikoksia
7. kynnystä viharikosten ilmoittamiseen tulee madaltaa tiedottamalla ja parantamalla uhrien tukea
8. vihamotiivi tulee kirjata lakiin rangaistusten koventamisperusteeksi

Maahanmuutto ja kehitysyhteistyö

1. hakuprosessin aikana Suomeen selvästi kotoutuneille maahanmuuttajille tulee lähtökohtaisesti myöntää oleskelulupa, elleivät muut syyt sitä estä
2. perheenyhdistämiskäytännöissä perheen käsitettä tulee soveltaa joustavasti niin, että ydinperheen lisäksi voidaan ottaa huomioon esimerkiksi huolenpidon varassa ollut lähisukulainen tai samaa sukupuolta oleva kumppani
3. koulutusta maahanmuuttajille kulttuurista, yhteiskunnasta, laeista, perusoikeuksista ja tavoista Suomessa tulee lisätä
4. kaikille maassa vakituisesti asuville tulee taata subjektiivinen oikeus suomen kielen koulutukseen, joka kattaa perusteiden lisäksi myös keski- ja edistyneemmän tason kurssveja

5. kehitysyhteistyömäärärahat tulee nostaa 0,7 prosenttiin bruttokansantuotteesta vuoteen 2015 mennessä
6. kehitysyhteistyössä tulee painottaa kussakin tilanteessa haavoittuvimpia ja syrjittyjä ihmisryhmiä
7. kehitysyhteistyön kumppanimailta tulee edellyttää perusoikeuksien kunnioittamista ja yhdenvertaisuuden edistämistä
8. Maahanmuuttajille suunnatun kotoutumisrahan tulee olla riippumaton puolison tuloista.